

Resultatlaus energibistand

Norsk bistand til rein energi har synt seg å ha liten effekt. Likevel vil Børge Brende auke innsatsen.

BISTAND

SIRI HELLE
siri@dagogtid.no

«Vi må bli mer resultatorientert og satse på de prosjektene som fungerer», seier Børge Brende om bistandspolitikken. Til hausten skal han leggje han heilt om. Stønaden skal spreia tjukkare: Færre land og prosjekt skal kvar få meir pengar. Eitt av tiltaka han vil nytte, er å styrkje grunnlaget for privat sektor – særleg i fornyeleg energi.

Då har han ei utfordring framføre seg. Om lag samstundes som sola snudde til jonsok, la nemlig Riksrevisjonen fram si undersøking av bistand til rein energi. Skal vi tru den, har vi så langt mislukkast med det aller meste.

CODE INTENSJONAR

I perioden frå 2000 til 2013 har Noreg nytta snautt 12 milliardar kroner på bistand til rein energi. Det er strengt teke ikkje meir enn vi nordmenn handlar mat for i Sverige på eitt år. Likevel er det nok til å bli ein monaleg storleik i vasskraftverda, nok til å gjere mykje godt – og mykje gale.

Det er ikkje tvil om at vi ville vel. Noreg er gode på vasskraft, og i Noreg har vi vore gode på å nytte krafta slik at inntektene kjem sivilsamfunnet til gode. Vasskraft er ei fornyeleg energikjelde utan særlege CO₂-utslepp. 1,3 milliardar menneske er utan tilgang på elektrisitet i verda, og 95 prosent av dei bur i Afrika sør for Sahara eller i utviklingsland i Asia. Å gje alle desse menneska straum inn i husa sine vil koste 6000 milliardar kroner.

Noreg har pengar, kunnskap og vilje. Med vasskraft skulle vi auke levestandarden til dei fattigaste, betre infrastrukturen, auke tilgangen på rein energi, redusere klimagassutslepp og leggje grunnlaget for lokale, pri-

vate investeringar – 46 prosent av bedriftene i Afrika sør for Sahara ser på mangel på elektrisitet som si største utfordring.

I 2007 starta Utanriksdepartementet eit initiativ for rein energi og definerte sju prioriterte samarbeidsland: Etiopia, Liberia, Mosambik, Nepal, Tanzania, Aust-Timor og Uganda.

Sju år etter konkluderer Riksrevisjonen med at «Norsk bistand til rein energi har ikkje ført til merkbar økning i kraftproduksjon og har bidratt lite til bedre

«Norsk bistand til rein energi har ikkje ført til merkbar økning i kraftproduksjon og har bidratt lite til bedre levkår for de fattige i de landene som har vært prioritert for slik støtte.»

Riksrevisjonen

sjon og har bidratt lite til bedre levkår for de fattige i de landene som har vært prioritert for slik støtte.» Kva gjekk gale?

KRAFTPRODUKSJON I FEIL LAND

Lat oss starte i ein ende: ved demninga. Utan demningar, ingen kraftproduksjon. Dei største og mest risikable investeringane ligg i utbygging av vasskraftanlegg. Til det nyttar Utanriksdepartementet i hovudsak selskapet Norfund – statens investeringsfond for næringsverksemd i utviklingsland.

Berre fem prosent av vasskraftpotensialet i Afrika sør for Sahara er utnytta, ifylgje Norfund sjølv. Norfund har i perioden mellom 2000 og 2013 fått 4,76 milliardar kroner til å investere i fornyeleg energi. Når Riksrevisjonen likevel konkluderer med at kraftproduksjonen ikkje har auka monaleg i dei sju samarbeidslanda dei har vurdert, er det i hovudsak fordi Norfund har investert pengane heilt andre stader. Berre fire prosent av investeringane i fornyeleg energi er gjennomførte i dei sju

prioriterte samarbeidslanda, som er mellom dei minst utvikla mulanda. To tredjedelar av investeringane er gjennomførte i mellominntektsland i Sør-Amerika.

Norfund er som sagt eit investeringsfond – men ikkje eit heilt vanleg eit, likevel. Fondet skal gjere lønsame investeringar, men det treng ikkje tene pengar. Dei får løyvingar over statsbudsjettet. Slik skal Norfund kunne investere der andre tykkjer det er for risikabelt, og gjennomføre prosjekt som elles ikkje ville blitt bygde.

Likevel argumenterer Norfund med at prosjekt i dei sju samarbeidslanda har vore for risikable. 86 prosent av Norfunds investeringar er gjorde gjennom selskapet SN Powers, som Norfund eig saman med Statkraft. Sjølv om Norfund er basert på utviklingspolitiske heller enn finansielle mål, gjeld ikkje det i like stor grad for SN Powers. Difor kan SN Powers investere i land med høgare BNP, og difor sterkare finansinstitusjonar og betre rammevilkår, enn Norfund har høve til.

DÅRLEG PLANLEGGING

Foreningen for internasjonale vannstudier (FIVAS) har lenge mistenkt at den norske tilnærminga til store vasskraftprosjekt ikkje har gjeve særleg effekt blant fattige.

– Når vi ser attende på det no, ser vi mellom anna at SN Powers' argument om addisjonalitet – at dei byggjer ut der ingen andre gjer det, og såleis skaper nye investeringar – ser svært svakt ut. Dei har bygd der det ville blitt bygd ut uansett, meiner Jonas Holmqvist, dagleg leiar i FIVAS.

Noko straum vert det likevel produsert. Mellom anna opna kraftverket Kihansi i Tanzania i år 2000, delvis med finansiering frå Noreg. Kihansi stod i 2012 for ein tredjedel av vasskraftproduksjonen i Tanzania. All denne straumen er nyttelaus om han ikkje kjem seg fram til forbrukar. Difor er kapasitetsutbygging og vedlikehald prioriterte norsk tiltaksområde. Ifylgje Riksrevisjonen er prosjekta prega av dårleg planlegging – som igjen har ført til gjennomføringsproblem.

Sidan 2009 har den norske ambassaden i Tanzania og norske NVE jobba saman med det statseigde Tanzania Electric Supply Company (TANESCO) med ein plan om å ruste opp dei fem store vasskraftverka deira. Prosjektet var fyrst kostnadsrekna til 25 millionar kroner. I 2013 hadde arbeidet enno ikkje byrja, men den venta kostnaden var

Når Riksrevisjonen konkluderer med at kraftproduksjonen ikkje har auka monaleg i dei sju samarbeidslanda, er det i hovudsak fordi Norfund har investert pengane heilt andre stader.

gått opp til 67 millionar kroner.

Det er heller ikkje særleg mykje vits i å ruste opp kraftverka dersom ikkje TANESCO tek vare på dei vidare. Tanzania er særst avhengig av bistand. Norfund hevdar i undersøkinga at dette kan ha ført til ei forventning om at bistand dukkar opp for å løyse problema, berre dei sjølv let dei vekse seg store nok.

MEIR TIL DEI SOM ALT HAR

TANESCO produserer meir enn tre gongar så mykje straum i dag som dei gjorde i 1995. 18 prosent av innbyggjarane var knytte til straumnettet i 2012 mot 12 prosent i 2007. Av dei budde 68 prosent i den største byen Dar es Salaam, 36 prosent i andre tettstader og fire prosent på landsbygda.

Ifylgje det internasjonale energibyrået IEA løner det seg å bygge ut sentralt straumnett i byar, samt til om lag 30 prosent av landsbygda. Resten av busetjinga i Afrika sør for Sahara er så spreidd at det vil vere ei betre løysing med lokale distribusjonsnett. Norad støttar denne tankegangen, men har i liten grad prioritert å investere i lokale, småskala løysingar. Som ein konsekvens er straumtilgangen i

Tanzania no både klassedelt og urban: Bur du i byen og har høg inntekt, er det 36 prosent sjanse for at du har straum heime. Bur du på landsbygda og tener det same, vert sjansen redusert til seks prosent.

Noreg har finansiert ein straumkabel frå fastlandet i Tanzania ut til øygruppa Zanzibar. Målet med den var at 20 prosent av innbyggjarane på øya skulle kople seg til straumnettet. Det er langt frå nådd: Kanskje har ti prosent nytta tilbodet. Å kople seg på har ei eingongsavgift på mellom 300 og 1500 kroner – temmeleg umogleg med ei gjennomsnittsinntekt på 15 kroner dagen.

Det vil seie, dersom ein ikkje gjer som i Mosambique. Her har minst 37.000 menneske fått straum frå fire tilkoplingsprosjekt. Det har dei greidd fordi både eingongsavgift og straumpris er sett kunstig lågt – under kostpris for straumelskapet EDM, som i røynda taper pengar kvar gong dei får nye kundar. Tapet er på 25 prosent mellom 2003 og 2013, noko som sjølv sagt går utover vedlikehald, nye investeringar og til sjuande og sist stabiliteten i straumforsyninga.

Likevel, trass i alt dette, har

Bakgrunn

- Noreg har i perioden 2000–13 brukt 12,3 milliardar kroner på bistand til rein energi.
- Pengane var tenkte å gå til sju prioriterte samarbeidsland: Etiopia, Liberia, Mosambik, Nepal, Tanzania, Aust-Timor og Uganda.
- Riksrevisjonen la 25. juni fram ei undersøking av bistandsprosjekta. Undersøkinga konkluderer med at bistanden har hatt liten effekt.

18 prosent av innbyggjarane i Tanzania hadde tilgang til straum i 2012. 68 prosent av dei budde i den største byen, Dar-es-Salaam. Foto: Wikipedia

100.000 menneske i dei sju samarbeidslanda fått tilgang til straum i perioden mellom 2000 og 2013. Men kva skjer i det stikkontakten vert installert og straumen fløymer inn i heimane? Eit av dei norske hovudmåla er å få folk til å slutte å lage mat med ved, kol og andre brennbare metodar som skader både miljøet, klimaet og helsa til menneska.

Det er dessverre særst få som byter ut vedfyring med elektrisk komfyr. Sjølv i den rikaste femtedelen i Tanzania er det berre 1,7 prosent som nyttar elektrisitet til matlaging. I staden vert straumen brukt til å sjå på TV, høyre på radio, elektrisk lys og mobiltelefonar.

LITE SYNERGIEFFEK TAR

– Slik vi ser det, er det særleg alvorleg at bistanden ikkje har ført til jobbskaping lokalt,

seier Jonas Holmqvist i Fivas.

– Eksisterande bedrifter har blitt meir stabile, men det tyder ikkje at dei investerer meir i lokalsamfunnet.

Sjølv om samarbeidspartnarar må rapportere om kor mange arbeidsplassar prosjekta deira skaper, treng dei ikkje spesifisere kor mange av dei som er gjevne til lokalbefolkninga.

– Norsk bistand er i for stor grad bunden. Det er norske institusjonar som nyttar norske konsultentselskap for å gjere undersøkingar baserte på norske kunnskapar. Ja, Noreg har god kompetanse på vasskraft – men erfaringane syner at det kanskje ikkje er nok, seier Holmqvist.

– Noreg klarar ikkje å sjå dei breiare samfunnseffektane og den politiske dynamikken i områda dei opererer.

Norfund ser framover

– Norfund flyttar meir investeringar mot Afrika i tida framover, seier Ola Nafstad.

– Vi er samde med Riksrevisjonen i den omfattande innsatsen i skuffande liten grad syner att i auka energitilgang, skriv Ola Nafstad i eit e-brev til Dag og Tid. Han er direktør for strategi og analyse i Norfund.

Nafstad strekar under at Norfund ikkje var direkte omfatta av rein energi-initiativet, og såleis ikkje instruert til å investere i dei sju samarbeidslanda.

– Noko av det viktigaste som

manglar i desse landa, er selskap som har økonomisk evne, røynsle i å utvikle og som kan byggje og drive kraftverk. Dette tek tid, meiner Nafstad.

Han seier seg òg heilt usamd i at SN Powers investeringar er lite addisjonelle.

– SN Powers er eitt av få selskap som har kapital og kunnskap til å investere i og drive vasskraftverk i utviklingsland.

Norfund har eit mål om å rette meir av verksemda si mot Afrika

sør for Sahara i tida framover. Då Erna Solberg var i Afrika førre veke, opna ho eit solkraftverk i Rwanda. Kraftverket er bygd på berre eitt år, og når det kjem i full drift til hausten, vil det auke straumproduksjonen i Rwanda med 8 prosent. Det er eitt av fire solkraftverk Norfund har investert i sørlege Afrika.

– Samla sett er Norfunds energiinvesteringar flytta mot fattigare land i Afrika, avsluttar Nafstad.

LISBETH DREYER & PER RAGNAR MØKLEBY [ILL]

KONRAD KRÅKEBOLLE

OG ANDRE FJÆREFANTAR

Ei fantasifull og humoristisk bildebok om livet i fjord, sjø og blant fjæresteinane.

Alle barn elsker dei små fjærefantane som gøymer seg her. Gjennom leikne dikt og teikningar tek Dreyer og Møkleby oss med til ei verd full av spennande og morosame oppdagingar frå hav, fjord og strand.

MAKSABATT
130,-

TILBOD
288,-

– Ektefølt, rik og vakkert illustrert for de minste og de største.

Mari Nymoen Nilsen, VG

AN-MAGRITT LINDTNER & JENS KRISTENSEN [ILL]

SMOKKEFEEN TUTTA

Eit fantasifullt og fargerikt eventyr om smokkar som forsvinn.

Thea skal reise på ferie og har pakka smokkane godt ned i kofferten. Dessutan har ho med seg begge favorittsmokkane på reisa. Men på flyet forsvinn smokkane, og kofferten dukkar heller ikkje opp.

På same tid legg smokkefeen Tutta i veg til huset med dei fargerike smokkane i.

TILBOD
149,-

NYNORSKE BARNEBØKER TIL SOMMARPRIS!!

BESTILL PÅ **SKALD.NO** — VI BETALER FRAKTA